

Minimálně jedna generace dětí na nových sídlištích dnes vyrůstá v prostředí, které jim nezaručuje nezbytné podmínky pro hru. Důsledky můžeme dnes jen velmi těžko předvídat. Mění se způsob hry dětí, a to bohužel především tak, že ubývají hry, které připravovaly děti na jejich budoucí sociální role, hry, ve kterých se děti učily interakci a spolupráci, a stoupá podíl čistě pohybových her. Hra by měla být procesem, ve kterém se rozvíjí představitelství a schopnosti a v němž se děti učí ohledům a vzájemné pomoci.

Lidé, kteří se v dětství nenaučili řešit problémy, jež před ně stavěla hra, řeší obtížněji i problémy, které před ně staví v dospělosti život. Některé prameny uvádějí i korelace mezi neschopností „hrát si“ a kriminalitou.

Situace dětí na sídlištích je ovlivněna řadou faktorů: Zaměstnaností žen, časovým rozvrhem dětí, směnností vyučování na školách i řešeními a vybaveností sídliště. Urbanistické řešení a vybavenost sídliště mohou značně rozšířit příležitosti k dětským hrám, pokud vycházejí z potřeb dětí a berou v úvahu jejich možnosti.

*

Ústav sociologie bydlení při Stavební fakultě ČVUT provedl v roce 1967 průzkum míst her a pohybu a orientace dětí na pražském sídlišti Petřiny. Cílem výzkumu bylo zjistit:

- Znalosti dětí o topografii sídliště jako podmínku samostatného pohybu dětí po sídlišti.
- Rozsah samostatného pohybu dětí v obvodu sídliště — eventuálně mimo sídliště — v závislosti na věku, pohlaví dítěte a zaměstnanosti matky dítěte.
- Která místa na sídlišti jsou pro děti přitažlivá a kde si děti obvykle hrají.
- Postoj rodičů k vybavení sídliště pokud jde o hry dětí a k samostatnému pohybu dětí po sídlišti, event. jeho okolí.
- Ověřit některé techniky spolupráce s dětmi jako respondenty sociologického průzkumu.

Jako místo výzkumu byla zvolena jižní část sídliště Petřiny, které splňovalo požadavky na vlastnosti průměrného nového sídliště pokud jde o urbanistické řešení, vybavenost a dokončovací práce. Sídliště navazuje na rozsáhlé plochy zeleně rekreačního charakteru (Hvězda, Klášterní zahrada, Libocký les, Šárka). Z tohoto hlediska je situace na Petřinách poněkud lepší než na ostatních sídlištích.

Výzkum byl proveden ve spolupráci s vedením ZDŠ Petřiny-jih celkem u 80 dětí ve věku 8 a 12 let, které bydlely déle než čtyři roky na sídlišti. Tento počet představuje zhruba $\frac{1}{5}$ dětí v odpovídajících věkových skupinách na jižní části sídliště. Při výzkumu bylo použito testů, řízeného rozhovoru s dětmi, dotazníku zaslaného rodičům dětí, rozhovorů s učiteli školy a záznamů v třídních výkazech a zdravotní kartotéce dětí. Výsledky byly zpracovány především graficky, vynešením údajů do mapy sídliště.

Nároky dětí na plochu a vybavení míst pro hry se značně liší v jednotlivých etapách jejich fyzického i psychického vývoje. Pro děti školního věku (6—14 let), kterými se zabýval náš průzkum, je typická postupná intelektualizace hry, omezení imaginativního prvku, postupující socializace hry, tvorba větších dětských kolektivů a nároky na pohyb. Od jednoduchých pohybových her a krátkodobé spolupráce přecházejí děti ke koordinovaným hrám ve větších skupinách, vzrůstá obliba dobrodružných, sportovních a konstruktivních her, které vyžadují odpovídající prostorové podmínky. Jestliže na sídlištích takové podmínky nejsou splněny na plochách, které jsou určeny pro hry dětí, vede to buď k přenašlení dětských her na místa, která nejsou vhodná z bezpečnostních nebo hygienických důvodů, k devastacím zelených ploch nebo v krajních případech ke změně přirozeného průběhu her, k preferování her pouze jednoho druhu.

Psychologická literatura uvádí, že dítě

ve věku, kdy vstupuje do školy, zná celek obytné čtvrti, ve které bydlí, zatímco prepubescent se orientuje již v celku města. Náš průzkum ukázal, že znalost sídliště se rozšiřuje především podle rozsahu cest, které děti konají společně s dospělými, že tyto cesty směřují ve své většině k funkčním centrům sídliště a jsou rozloženy na větší části plochy sídliště. Obě věkové skupiny (v dalším: skupina I = děti ve věku 8 let; skupina II = děti ve věku 12 let) znají přibližně stejně dobře místa, která plní v rámci sídliště pevně určené funkce (obchody, pošta, provozovny služeb). Jistota, se kterou děti tato místa identifikují, je — bez ohledu na umístění — jen nepatrně větší ve skupině II. Funkce, kterou objekt plní, je pro poznání důležitější než jeho vzdálenost od místa bydliště dítěte, a do jisté míry dokonce důležitější než architektonická forma objektu. Objekty, které plnily výraznou funkci, ale jejichž architektonické řešení bylo nevýrazné nebo splyvalo s ostatní, poměrně jednotvárnou zástavbou, poznávaly děti s větší jistotou než objekty, které byly sice výrazně odlišné od ostatní okolní zástavby, ale jejichž funkce byly dětem nejasné, nebo které tuto funkci dosud neplnily. Děti často identifikovaly objekt přímo popsáním funkce nebo lokalizací, přičemž orientačními body byla místa s výraznou funkcí. Jistota při identifikaci funkčně neurčených objektů byla u mladších dětí významně nižší a klesala v závislosti na vzdálenosti místa od bydliště dítěte. Znalost míst ležících za ulicí Na Petřínách (tedy v severní části sídliště) byla výrazně nižší. Silně frekventovaná ulice funguje zřejmě jako bariéra, zabráňující pohybu dětí mladších věkových skupin do části sídliště oddělené ulicí. Totéž bychom mohli říci i o znalosti Prahy. Také zde byla funkce bezpečným vodítkem pro poznání lokality, zatímco další, např. symbolické nebo architektonické kvality hrály podružnější roli. Osmileté děti z Petřin poznávaly např. častěji fotografii přestupní stanice při cestě na sídliště než obvyklý pohled na Hradčany.

V urbanistické literatuře můžeme najít tvrzení, že přírodní okolí sídliště nebo přilehlý park mohou nahradit dětské hřiště, jehož stavba je v takových podmínkách méně důležitá. Sídlíště Petřiny, které je ze tří stran obklopeno parkem, vol-

nou krajinou a lesem, mělo tento názor potvrdit. Z našeho průzkumu vyplynulo, že rodiče dávají pro samostatnou návštěvu dětí přednost místům, která leží relativně blízko sídliště, jsou přehledná nebo poměrně často navštěvovaná a k jejich dosažení není pro děti nutné přecházet frekventovanější ulice. Nejpozitivněji bylo z těchto hledisek hodnoceno bývalé vojenské cvičiště na Vypichu — rozsáhlá louka před oborou Hvězda. Důvodem byla přehlednost celé plochy (po okrajích louky chodí poměrně hodně lidí, což dává zřejmě pocit určité společenské kontroly) a bezpečnost cesty ze sídliště na Vypich. Lesní oboru Hvězda, podle údajů matek nejčastější cíl procházek s dětmi, považovali rodiče přes její nesporné rekreační kvality za nejnebezpečnější pro samostatný pohyb dětí (92,7 % rodičů bylo přesvědčeno, že na sídlišti nebo v jeho okolí jsou místa, kde dětem hrozí nebezpečí ze strany cizích osob. Přestože konkrétní určení takových míst činilo určité potíže, nejčastěji se objevovala v této souvislosti Hvězda). Společnou charakteristikou míst, kde podle údajů školy docházelo ke konfliktům dětí se sexuálně deviantními osobami, je nepřehlednost, sociální izolace míst a malá návštěvnost míst dospělými obyvateli sídliště, i když tato místa byla většinou v bezprostřední blízkosti sídliště.

Spontánní kolektivy dětí na sídlištích mají poměrně různorodou věkovou skladbu a mladší děti doprovázejí na výpravách do okolí děti starší. Zjišťovali jsme diferenci mezi povolenou a samostatně uskutečněnou návštěvou jednotlivých míst v okolí sídliště. (Viz tab. 1.)

Dostupnost míst funkční důležitosti (obchody, provozovny služeb) je podle hodnocení rodičů v obou skupinách vyšší; pohybuje se kolem 70 % ve skupině I a kolem 93 % ve skupině II.

Vzdálenost nebo schopnost orientace na sídlišti zřejmě nejsou hlavní překážkou samostatného pohybu dětí po sídlišti nebo jejich návštěvy míst v okolí sídliště.

Nemohli jsme, bohužel, zjišťovat přímo frekvenci návštěv na vybraných místech na sídlišti nebo v jeho okolí. Na frekvenci návštěv jsme usuzovali z výpovědí rodičů, kteří uváděli, že ve všední den si 90,9 % dětí skupiny I hraje v bezprostřední blízkosti domu, kde bydlí, nebo v okolí sousedních domů; pouze 9,1 % dětí tohoto vě-

ku si hrálo na vzdálenějších místech. Ve skupině II si hrálo 72,4 % dětí v bezprostřední blízkosti vlastního domu a pouze 27,6 % na vzdálenějších místech. Dále nám poskytlo představu o frekvenci ná-

mezi činnostmi dětí zaujímala jízda na kole. Více než polovina dětí ve věku 12 let jezdila na kole „po celém sídlišti“ a děti se často pouštěly značně daleko za obvod sídliště.

Tabulka 1: Návštěva jednotlivých míst v okolí sídliště podle údajů dětí a rodičů (v %)

Místo	Přibl. vzdálenosti v km od sídliště	Věková skupina I (8 let)		Věková skupina II (12 let)	
		Smí chodit — podle rodičů	Byl už sám	Smí chodit — podle rodičů	Byl už sám
Hvězda	0,7	18,2	47,4	48,3	94,6
Vypich	0,7	21,2	31,6	62,1	89,2
Markéta	0,3	21,2	21,0	72,4	89,2
Kino Radost	1,5	9,1	18,4	72,4	89,2
Kino Veleslavín	1,2 ¹⁾	12,1	15,8	48,3	72,9
Veleslavín	1,0 ²⁾	3,0	13,1	31,0	75,6
Libocký rybník	2,5 ³⁾	0,0	7,9	27,6	78,3

1), 2) a 3) jsou místa za ulicí oddávající jižní a severní část sídliště. Údaje se týkají návštěv, které děti samostatně učinily. Neříkají nic o frekvenci těchto cest.

vštev jednotlivých míst zjištění místa osmnácti her typických pro děti ve věku 8—12 let. Většina dětí uváděla, že si hrají především u domu; rozptýl děti po sídlišti byl překvapivě malý, stejně jako počet míst, na kterých si hrály. Šlo především o obměny míst v bezprostřední blízkosti domu. V rozporu s celkově dobrou znalostí sídliště byla malá informovanost o hřištích, a to i tehdy, jestliže hřiště nebyla vzdálenější než dva bloky od bydliště dítěte. I děti, které bydlely ve vzdálenosti jednoho bloku od ploch určených pro hry dětí, uváděly, že si hrají hlavně před domem a na hřiště nechodí (skupina I). Rodiče tento fakt vysvětlovali tím, že hřiště jsou „přelidněna“ dětmi z přilehlých domů a tím, že vybavení hřišť neposkytuje mladším dětem o nic víc než okolí jejich domu. 8leté děti hrály z 18 zkoumaných her v průměru 8,9 her v bezprostředním okolí domu, kde bydlely, a 0,65 her mimo obvod sídliště nebo na vzdálenějších místech sídliště. 12leté děti si hrály 6,85 her u domu a 4,24 hry mimo obvod sídliště.

V obou skupinách si mimo obvod sídliště hráli častěji chlapci než dívky. Diferenciace zájmů ve skupině 12letých dětí se projevila i různou oblibou jednotlivých míst mimo obvod sídliště. Zvláštní místo

Plochy určené pro hru dětí na Petřínách mají dvě hlavní negativní charakteristiky:

1. Nejsou dostatečně velké na to, aby stály absorbovat děti všech věkových skupin. Děti potom devastují při sportovních hrách trávníky a starší děti vytlačují mladší na chodníky a cesty pro pěší. Travnaté plochy jsou určeny i k dalším funkcím (sušení prádla) a dochází tudíž k nevyhnutelným konfliktům hrajících si dětí s dospělými.
2. Plochy pro děti nejsou prakticky vůbec vybaveny a jsou velmi špatně udržovány (pískoviště). Není zajištěna ani v nejmenší míře intimita hry a určitá izolace hry dětí od neustálého procházení dospělých.

Námětové a konstruktivní hry dětí se proto přenášejí na boky domů, na klepadla na koberce, na zídkami ohrazená místa pro nádoby na odpadky a na další místa na sídlišti, jako výkopy, lešení atd. Tato místa sice poskytují dětem určitou izolaci a soukromí, jsou však většinou hygienicky a bezpečnostně zcela nevyhovující. Přenášení her na silnice a parkoviště je zdrojem konfliktů s majiteli parkujících vozů i s rodiči, kteří nechtějí, aby si děti hrály na vozovkách.

Další příčinou dostředné tendence dětských her jsou i časové možnosti dětí, menší než se obvykle předpokládá. Na soustředování her u domu může mít dokonce vliv i homogenní věková struktura sídliště. Dítě má většinou možnost hrát si s přáteli stejného věku, kteří bydlí ve stejném domě. Funkce hřiště jako společenského centra pro děti je tak nahrazována bezprostředním okolím domu. Rodiče dětí do 8 let projevují větší spokojenost s vybavením sídliště, domnívají se, že dítě má dostatek příležitostí ke hře, i když si stěžují, že starší děti zabírají mladším hrací plochu. Domnívají se, že optimální je situovat hřiště co nejblíže k domu a v tomto směru kladně hodnotí pískoviště. S rostoucím věkem dětí klesá spokojenost rodičů s vybavením, někdy až ke zcela negativnímu hodnocení. Rodiče dětí nemají sice přesnou představu o tom, jaké by mělo být vybavení sídliště pokud jde o dětské hry, neuvědomují si většinou, že potřeby jejich dětí se budou měnit, ale mají vyhraněné názory na bezpečnost míst her dětí, jejich umístění a nezbytný dohled. Samostatná vzdálenost není hlavní překážkou pohybu dětí za hrou, důležitější je otázka bezpečnosti místa, dohledu na hřišti a bezpečnosti cesty. Pro rodiče mladších dětí (3—9 let) by optimálním řešením byla možnost přímé vizuální kontroly hrajícího si dítěte, event. možnost domluvit se s hrajícím si dítětem z okna bytu. Rodiče starších dětí chtějí znát místo hry a pokud nežádají organizovaný dohled, tedy žádají alespoň sociální kontrolu místa.

Řešení sídliště si vynucuje křížení cest dětí s dopravně frekventovanými ulicemi. Celkem 45,8 % rodičů dětí ve skupině I a 47,6 % rodičů dětí ve skupině II uvedlo dopravu jako největší nebezpečí pro samostatný pohyb dětí na sídlišti, přestože průběžná doprava probíhá pouze po třech hlavních silnicích. Nejvíce připomínek bylo v tomto směru k hlavní ulici, která prochází středem sídliště. Nebezpečí se nespátňuje pouze v intenzivní dopravě, ale i v opakovaných průjezdech nákladních automobilů a autobusů. Zvláště nákladní doprava ke stavenišťům je hodnocena negativně. Dalším nebezpečím pro hru dětí je podle názoru rodičů stavební činnost, na kterou si stěžovalo 33,4 % ro-

dičů 8letých dětí a 19,0 % rodičů 12letých dětí. Na nedostatečně upravené okolí budov si stěžovalo 20,8 % rodičů dětí ze skupiny I a 28,6 % rodičů dětí ze skupiny II.

Výsledky výzkumu by bylo možné shrnout následujícím způsobem:

- Děti ve věku 8 až 12 let se velmi dobře orientují na sídlišti, zvláště na místech, která jsou funkčně důležitá pro obyvatele sídliště. Nejsou rozdíly mezi dětmi zaměstnaných matek a žen v domácnosti.
- Samostatný pohyb dětí po sídlišti zahrnuje nejdůležitější funkční body sídliště. 12leté děti se pohybují i mimo obvod sídliště. Vzdálenost není příliš vážnou překážkou. Děti používají s vědomím rodičů poměrně často prostředky hromadné dopravy.
- Děti si hrají především v bezprostředním okolí svého bydliště — domu. Plochy pro hry dětí jsou poddimenzovány. Chybí vybavení pro dětské hry, ať již klidného nebo pohybového charakteru. Pohyb dětí za hrou je na sídlišti poměrně malý.
- Hlavní překážkou návštěvnosti míst ležících mimo obvod sídliště je nedostatek kontroly a dohledu na těchto místech. Rodiče nepokládají tato místa za dostatečně bezpečná.
- Dopravní tepna procházející středem sídliště omezuje pohyb dětí.
- Nespokojenost rodičů se soustřeďuje především na problém dopravy procházející sídlištěm. Rozestavěnost zahrnuje vedle jiných nebezpečí i průjezdy nákladních aut sídlištěm; tato nákladní doprava je pokládána za zvláště nebezpečnou.
- Vybavení pro dětské hry nerespektuje odlišnost požadavků dětí různých věkových skupin.

Současná praxe bytové výstavby, zaměřená především na rychlé a kvantitativní řešení bytové potřeby, jak jsme sledovali na typickém příkladu sídliště Petřiny, nemůže uspokojit potřeby dětí, ani požadavky rodičů na vybavenost dětských zařízení.

Výzkum přispěl k přesnější formulaci problému a k přípravě výchozích hypotéz pro rozsáhlejší práci, která by se měla

soustředit především na problematiku umístění, vybavenosti a kategorizace dětských hřišť, aby bylo možno poskytnout urbanistům konkrétní podklady pro jejich práci.

Резюме

Ладислав Кеппел: Места игр и движение детей в месте жительства Петржины

Исследованием движения детей в месте жительства Петржины в Праге устанавливались знания 8 и 12 летних детей об их месте жительства, их способностях ориентироваться в месте жительства, о расстоянии, на которое дети самостоятельно удаляются и местах их игр. С местом жительства дети знакомятся еще до поступления в начальную школу на совместных прогулках с взрослыми. Эти прогулки ведут к местам, важным для взрослых. Магазины, мастерские и т.д. становятся для детей ориентировочными пунктами. Дети в возрасте 8 лет способны самостоятельно двигаться в месте жительства на площади 49 гектара и в его близкой окрестности, хотя главная проезжая коммуникация, проходящая центром места жительства движение детей ограничивает.

Хотя место жительства прикасается обширного парка и лесного заповедника, которые подходящее могли бы служить играм детей, однако и тут 8—12 летние дети играют в первую очередь в самой близкой окрестности дома, где живут. Родители не считают площади, находящиеся вблизи места жительства достаточно безопасными, в особенности ввиду недостаточного общественного контроля в этих местах. Оборудование место жительства, что касается детских игр недостаточное и поэтому дети ищут такие места для своих игр, где взрослые им меньше всего мешают (стенками отделенные просторы для посуды на отбросы, дверные молотки на ковры и т.д.). При двигательных играх старшие дети вытесняют младших из перенасыщенных спортивных площадок. Главной причиной опустошения мест поросших травой являются массовые игры спортивного характера. Для улучшения состояния необходимо разработать схему решения простых спортивных площадок в непосредственной близости дома и их взаимную связь с оборудованием районного характера.

Summary

Ladislav Köppl: Places of Games and the Movement of Children in the Housing Estate of Petřiny (Prague)

The research of the movement of children living in the housing estate of Petřiny examined what eight and twelve years old children know about their housing estate, their ability to orientate themselves in the housing estate, the distance to which the children move by themselves and the places where they play. They get acquainted with the housing estate already before entering the primary school, on their journeys undertaken together with the adults. These journeys are directed to the places that are functionally important for adults, and thus shops, service workrooms, etc. become points of orientation for the children. At the age of eight the children are able to move by themselves about the housing estate covering 49 hectares as well as its near surroundings, although the main thoroughfare crossing the center of the housing estate sets limits to the movement of children.

In spite of the fact that the housing estate lies in the immediate vicinity of an extensive park and a forest enclosure which might very adequately serve for the children's plays, the eight and twelve years old children play most frequently in the nearest surroundings of the house in which they live. The parents do not consider the areas in the neighbourhood of the housing estate to be sufficiently safe, especially with respect to the lack of social control in these places. The equipment of the housing estate with regard to the children's plays is insufficient and this is why the children seek such places for their plays where the adults can interfere as scarcely as possible (areas separated by low walls, designed for rubbish containers and carpet beaters, excavations, etc.). In motion plays the older children displace the younger ones from the underdimensioned playgrounds. Collective plays of a sporting character represent the main cause of the devastation of lawns.

In order to improve the conditions it will be necessary to work out a scheme of solving simple playgrounds in the immediate vicinity of the house and their connections with the equipment of a district character.